

УДК 327:94(477.83/.86)

**МАРІОНЕТКОВІ РАДЯНСЬКІ РЕСПУБЛІКИ У
ПОЛІТИЦІ БІЛЬШОВИЦЬКОГО УРЯДУ РОСІЇ
ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-
ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ
(1917-1921 РР.)**

**THE PUPPET SOVIET REPUBLICS IN THE
POLICY OF THE BOLSHEVIK GOVERNMENT OF
RUSSIA DURING THE UKRAINIAN NATIONAL
DEMOCRATIC REVOLUTION (1917-1921)**

Галицька-Дідух Т. В.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри
історії України, Факультет історії,
політології і міжнародних відносин
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»
(Івано-Франківськ),
e-mail: tamara-halytska@i.ua

Halytska-Didukh T. V.,

candidate of historical sciences, A.P in history of
Ukraine of Faculty of history, politology and
foreign affairs of Precarpathian National University
named (Ukraine, Ivano-Frankivsk),
e-mail: after Vasyl Stefanyk

У статті досліджується маріонеткові радянські республіки у політиці більшовицького уряду Росії періоду Української національно-демократичної революції (1917-1921 рр.).

Стверджено, що ідеологія пострадянського реваншизму керівництва Російської Федерації, де Росія є збирачем «русского мира» сягає своїм корінням політики більшовицького уряду Росії. Великодержавні заяви щодо правомірності захисту РФ росіян незалежно від місця їхнього проживання є спробою легітимізації правомірності втручання у внутрішні справи інших країн. Доведено, що у національному питанні для петроградського уряду був характерний політичний цинізм і демагогія.

Визначено, що створення Української Народної Республіки Рад і Народного Секретаріату було апробацією більшовиками формування псевдоуряду, під прикриттям якого здійснювалася окупація Червоною армією України. Зроблено висновок про маріонетковий характер Донецько-Криворізької республіки, Радянської соціалістичної республіки Таврида, Одеської радянської республіки, Миколаївської повітової соціалістичної трудової комуни, Галицької Соціалістичної Радянської Республіки.

Доведено, що гасло про право націй на самовизначення розглядалося більшовицьким урядом виключно як тактичний засіб у контексті реалізації «світової соціалістичної революції». На прикладі маріонеткових радянських республік чітко прослідковується розходження декларованих принципів та реальних дій більшовицької влади, спрямованих на анексію та окупацію українських територій. Відмова від ідеї розчленування і відтворення регіональних радянських республік пояснюється тим, що радянська Україна опинилася під повним контролем Російської комуністичної партії.

Ключові слова: Донецько-Криворізька республіка, Одеська радянська республіка, Радянська республіка Тавриди, Миколаївська повітова соціалістична трудова комуна, Галицька Соціалістична Радянська Республіка, «світова соціалістична революція».

The article explores the puppet Soviet republics in the policy of the Bolshevik government of Russia during the Ukrainian National Democratic Revolution (1917-1921).

It is argued that the ideology of the post-Soviet revanchism of the leadership of the Russian Federation, where Russia is the collector of the "Russian world", goes back to the policies of the Bolshevik government of Russia. Large-scale statements about the legitimacy of defence by the Russian Federation of the Russians, regardless of their place of residence, are an attempt to legitimize the lawfulness of interference in the internal affairs of other countries.

It is proved that the national issue of the Petrograd government was characterized by political cynicism and demagoguery.

It is claimed that the creation of the Ukrainian People's Republic of Soviets and the People's Secretariat was approbation by the Bolsheviks of the formation of a pseudo-government under the guise of which the occupation of Ukraine by the Red Army was realised. The conclusion was made about the puppet character of Donetsk-Kryvyi Rih Republic, Soviet Socialist Republic of Tavryda, Odessa Soviet Republic, Mykolayiv County Socialist Labor Commune, Galician Socialist Soviet Republic.

It is proved that the Bolshevik government considered the slogan on the right of nations to self-determination solely as a tactical tool in the context of the realization of the "world socialist revolution". On the example of the puppet Soviet republics, the differences between the declared principles and the real actions of the Bolshevik authorities aimed at annexation and occupation of the Ukrainian territories are clearly traced. The rejection from the idea of dismemberment and re-creation of regional Soviet republics is explained by the fact that Soviet Ukraine found itself under the full control of the Russian Communist Party.

Keywords: Donetsk-Kryvyi Rih Republic, Odessa Soviet Republic, Soviet Republic of Tavryda, Mykolayiv County Socialist Labor Commune, Halych Socialist Soviet Republic, «World Socialist Revolution».

Намагаючись повернути втрачену велич Росії, статус впливової світової потуги, Путін здійснює спроби «реанімувати СРСР». Для реалізації цього завдання Кремль вдався до гібридної війни в Україні, дестабілізуючи ситуацію в країні у політичній, економічній та інформаційній сферах. Повернення Російської Федерації до методів ХХ ст. робить актуальним дослідження історії створення більшовицьким урядом маріонеткових радянських республік.

Політика більшовицького уряду Росії щодо маріонеткових радянських республік у 1917–1921 рр. тривалий час не могла бути дослідженою. Це пояснюється тим, що для радянської історіографії притаманна надмірна заідеологізованість, дотримання владного пазла «історичної правди» [1] (М. Рейхель, І. Рибалка, А. Лихолат, І. Трайнін, С. Якубовська, Б. Олійник, Н. Тригуб та інші). Неможливість доступу до архівних джерел, певний суб'єктивізм, з одного боку, україноцентричний аналіз подій і неупередженість думки, з другого, – характерні риси праць діаспорних істориків (В. Андрієвського, В. Липинського, І. Лисяка-Рудницького, М. Стахів-ва). Зокрема, Матвій Стахів писав: «Тут ми маємо справу... з продуманою централістичною тактикою центру Російської Комуністичної Партії, який взагалі не хотів визнати потреби для існування окремої советської республіки у всеукраїнських національних територіальних межах. Фактично ж Україна мала за попереднім планом Москви поділитися між «республіками», щоб таким чином заперечити сам факт існування соборної української нації» [2, с. 27-28].

Певні зрушення у дослідженні сталися лише в другій половині 1980-х рр. – поч. 1990-х рр., що було пов'язане з перебудовою і гласністю. Для праць істориків періоду незалежності характерне значне розширення джерельної бази та кола досліджуваних проблем. Вагомим є внесок в історіографію В. Даниленка, В. Солдатенка, Г. Касьянова, С. Кульчицького, Г. Єфіменка, Ф. і Г. Турченків, Ю. Шаповала ін. Окремі аспекти проблеми досліджують В. Сокирська, М. Литвин, Б. Тищик, Д. Яневський, О. Павлюк, І. Дацків, Т. Осташко, І. Чуйко

ін. Залишаються дискусійними ряд питань. Зокрема, В. Кремень, Д. Табачник, В. Ткаченко кваліфікують сепаратизм того часу, як децентралізаторську тенденцію, «отаманщину більшовицького зразка» [3, с. 229-232]. На думку В. Шабельнікова, російська партійна верхівка була зацікавлена в дезінтеграції України, розчленуванні її на окремі адміністративні одиниці, підпорядковані російському центру [4, с. 145-151]. В. Солдатенко вважає, що причини утворення Донецько-Криворізької Республіки криються в нігілістичному ставленні частини петроградського керівництва до українського національного руху, в тому числі в національному складі керівних органів більшовицьких організацій цього району, якому не були важливими українські національні інтереси [5]. Незважаючи на значну кількість праць з даної проблематики, залишається поле для нових досліджень політики петроградського уряду щодо сформованих ним квазідержав.

Метою статті є висвітлення маріонеткових радянських республік у політиці більшовицького уряду Росії періоду Української національно-демократичної революції (1917–1921 рр.).

У резолюції 18 сесії Парламентської асамблеї ОБСЄ «Воз'єднання розділеної Європи: заохочення прав людини та громадянських свобод у регіоні ОБСЄ в XXI столітті» (липень 2009 р.) зазначалося, що «в двадцятому столітті європейські країни випробували на собі два потужні тоталітарні режими, нацистський та сталінський, які несли із собою геноцид, порушення прав та свобод людини, воєнні злочини і злочини проти людства». Парламентська асамблея ОБСЄ «знову підтвердила свою єдину позицію, яка відкидає тоталітарне правління в будь-якій формі, незалежно від її ідеологічної основи». Показово, що проти цієї резолюції проголосувала Російська Федерація [6, с. 282-283].

У червні 2015 р. на Петербурзькому економічному форумі президент Російської Федерації В. Путін окреслив суть російської політики щодо України: «Хоч би що відбувалося, в остаточному підсумку Росія і Україна, так чи інакше, приречені на спільне майбутнє» [7]. «Попри всі складнощі сьогодення я завжди вважав і продовжую вважати, що росіяни і українці – це один народ, один етнос в усякому разі, зі своїм своєрідністю, зі своїми культурними особливостями, але із спільною історією, культурою, спільними духовними коренями» [8], – заявив він.

Кремль з метою недопущення поглиблення НАТО і ЄС, а також щоб попередити розвал Росії, розпочав «брудну гру» [9, с. 153]. Перші прояви збройної російської агресії припадають на 20 лютого 2014 р., коли підрозділи ЗС Російської Федерації перетнули державний кордон України і протиправно блокували українські військові частини. 27 лютого російські спецпризначенці Головного розвідувального управління ЗС Російської Федерації захопили будівлі Верховної Ради і Ради Міністрів Автономної Республіки Крим. Саме силами Росії створювалися і озброювалися збройні формування найманців з числа місцевих жителів. Рада Федерації Російської Федерації на заклик В.

Путіна 1 березня 2014 р. дала згоду на використання на території України Збройних сил РФ. Таким чином усупереч міжнародному праву і українсько-російській договірно-правовій базі відбулася воєнна окупація Криму та міста Севастополь. Після проведеного 16 березня 2014 р. псевдореферендуму вже через два дні «керівники» Криму підписали «Договір про прийняття до Російської Федерації Республіки Крим та створення у складі Російської Федерації нових суб'єктів».

Наступним етапом російської незаконної анексії території України стало створення керованих і фінансованих РФ Донецької народної республіки (7 квітня) і Луганської народної республіки (27 квітня). А далі: псевдореферендум, захоплення адміністративних будівель, збройні напади на ЗСУ, збиття АН-30, Іл-76, Boeing-777. З 27 серпня 2014 р. розпочався масований наступ на східні території України регулярних підрозділів ЗС РФ. На окупованих територіях розпочалося незаконне привласнення РФ державного майна України, тотальне знищення інфраструктури і промислових підприємств; «націоналізація» землі, державних і приватних об'єктів нерухомості. Вже не кажучи про попирання права на свободу і особисту недоторканість, право на свободу думки, совісті та віросповідання [10, с. 12].

В умовах російської агресії у жовтні 2016 р. під час інвестиційного форуму «Росія кличе» Путін цинічно заявив: «Я багато разів про це говорив і хочу ще раз наголосити: попри всю трагедію, яку ми зараз спостерігаємо, особливо на південному сході, український народ завжди був і залишається найближчим для нас, братнім народом. Нас пов'язує спільність етнічна, духовна, релігійна, історична. Спираючись саме на ці фундаментальні засади нашої взаємодії, ми будемо розвивати наші відносини» [11].

Для Росії це не перша спроба створити позірність правомірності збройного вторгнення і незаконної анексії частини української території. Російська імперія «провістила імперіалістичну опозицію проти самовизначення народів у XX столітті, а також продовжувала політику культурної та мовної уніфікації» [12, с. 57]. Російський царизм намагався перетворити Україну «на безсловесну тварину, позбавлену власної ідентичності» [13, с. 7]. Концепції «русского мира», «великої російської цивілізації», «спільність історичної долі» формували російський менталітет, який «важко заспокоїти раціональними аргументами» [14, с. 333]. Тому не складно було уявити, що РФ піде на порушення територіальної цілісності України і порушення міжнародних домовленостей, оскільки Росія повернулася до методів ХХ ст., першою чергою Радянського Союзу. Більшовицьке керівництво роками нехтувало нормами міжнародного права і власними договірними зобов'язаннями, вдаючись до збройної агресії.

«Революція після жовтня 1917 р., – як справедливо стверджує В. Верстюк, – набула форми апокаліпсису» [15, с. с. 210]. Ленін скористався певною розгубеністю Заходу і миттєво почав реалізовува-

ти великодержавний проект («світову соціалістичну революцію»), не останню роль в якому відіграла анексія України.

Розрахунок Леніна на переобрання Української Центральної Ради на Всеукраїнському з'їзді рад, який розпочав свою роботу 4 грудня 1917 р. у Києві, не виправдався, оскільки більшість делегатів підтримали УЦР і засудили «централістичні заміри... московського (великоруського) правительства, що, доводячи до війни між Московщиною і Україною, загрожують до решти розірвати федеративні зв'язки, до яких прямує українська демократія» [16, с. 63]. Цього ж дня було передано телеграфом до Києва «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Центральної Ради», в якому «соціалістичний уряд Росії» визнавав право всіх народів колишньої царської імперії на національне самовизначення, аж до відокремлення. Одночасно петроградський уряд погрожував відкритою війною Центральній Раді, початок якої було ухвалено кількома днями раніше [17, с. 239]. «Ультиматум неминучий... – констатував лідер більшовиків в Україні Л. П'ятаков. – Крок народних комісарів правильний і логічно неминучий. Війна, безумовно важка, але відтягувати її не можна» [18, с. 12].

На жаль в українських політичних колах довгий період панували ідеї федеративного зв'язку України з іншими державними утвореннями в рамках єдиного об'єднання. На засіданні Малої Ради В. Винниченко зазначав, щоб «з'єднати уряд в одне ціле, треба єднати його не з центру, що розвалюється, а з тих окраїн, що ще здорові» [6]. Тільки «однорідно-соціалістичний уряд» повинен «негайно приступити до переговорів про мир». 30 листопада відбулася розмова між генеральним секретарем праці УНР М. Поршем і наркомом у справах національностей Й. Сталіним, під час якої Порш заявив, що «при організації центрального органу демократії» співпраця між УЦР і Раднаркомом цілком можлива [19, с. 83]. Зрештою тільки більшовицька агресія, на думку Д. Яневського, не дозволила реалізувати цей курс [20, с. 224]. В. Винниченко у відповідь на ультиматум заявив: «Оголошення нас «буржуями» – засіб боротьби неукраїнців з українцями... Не Генеральний секретаріат, а Рада Народних Комісарів затіяла братовбивчу війну...» [21, с. 9].

11-12 грудня 1917 р. члени більшовицької фракції I Всеукраїнського з'їзду рад робітничих, солдатських і селянських делегатів об'єдналися з делегатами з'їзду Рад Донецького і Криворізького басейнів у Харкові і провели власний «Всеукраїнський з'їзд Рад», на якому проголосили Україну Республікою Рад, заявивши про повалення влади УЦР і встановлення федеративних зв'язків з більшовицькою Росією. З'їзд заявив про беззастережну підтримку політики РНК Росії і поширив на Україну дію його декретів і розпоряджень. У спеціальній резолюції засуджувалась політика поділу Донецько-Криворізького басейну між представниками Каледіна та УЦР і говорилося про прагнення до єдності області в межах радянської держави.

Утворення ЦВК і виконавчого органу влади – Народного Секретаріату завершили формування

маріонеткового більшовицького утворення у формі Української Народної Республіки Рад. Ленін запевняв у тому, що РНК «обіцяє новому урядові братньої республіки повну і всебічну підтримку» [22, с. 303-304]. Михайло Муравйов у наказі № 14 визнавав, що більшовицьку владу «ми несемо із далекої півночі на вістрі своїх штиків і там, де її встановлюємо, всіляко підтримуємо силою цих штиків і моральним авторитетом революційної соціалістичної армії» [23, с. 162].

Це була апробація більшовиками формування псевдоуряду, під прикриттям якого здійснювалася окупація Червоною армією України. Таку тактику більшовики згодом застосують і щодо інших національних регіонів. При цьому Сталін (нарком національних справ) переконував, що між українцями і росіянами немає жодного непорозуміння, існує конфлікт між радами робітничих і солдатських депутатів і Генеральним секретаріатом. Його можна вирішити «спільною боротьбою російських і українських народів проти контрреволюційних елементів Центральної Ради» [24, с. 242]. З іншого боку, Сталін цинічно обвинувачував УЦР в анексії південних і східних українських територій [25, с. 66]. Радянський режим, як царський і як Тимчасовий уряд, не визнавав Слобожанщину, Донбас і Південь Україною.

Якщо місцевим більшовикам Центральна Рада могла протистояти, то зупинити зовнішню експансію Росії була не в змозі. Військова агресія відбувалася одночасно із переговорами у Вітебську (січень 1918 р.). Вимоги, на яких українська сторона погоджувалася вести переговори: припинення військових дій, вивід російських військ з української території, а також визнання УНР. Однак ці вимоги російська сторона назвала невизначеними і відповідальність за продовження війни поклала на УЦР. Наказом Народного секретаріату від 7 січня 1918 р. розпочався наступ на Київ. З Росії було надіслано 32 тис. військових [26, с. 235]; понад 70 тис. рушниць, 2,8 тис. кулеметів ін. [27, с. 15]. Центральна Рада не вистояла перед ешелонним методом війни. Українці старої російської армії були деморалізованими і не хотіли воювати: «... на фронті армія кидає позиції і іде додому». Це пояснюється неспроможністю УЦР здійснити нагальні соціально-економічні реформи, а також загальним кризовим станом у країні та армії [28, с. 27].

Подвійність стандартів у національній політиці прослідковується у теорії і практиці більшовицького керівництва. Так у телеграмах Леніна до Г. Орджонікідзе і В. Антонова-Овсієнка звучала вимога суворого дотримання суверенітету радянської України, невтручання в діяльність ЦВК Рад України, тактовності в національному питанні, турботи про зміцнення співробітництва Української і Російської Радянських республік [29]. Однак встановлений у результаті більшовицької окупації «червоний терор» демонстрував справжню суть більшовицького режиму, яка ґрунтувалася на «нешадній диктатурі» [30]. Член УЦР М. Ковалевський так описував події у Києві: «Вони плондрували місто так, як може плондрувати і грабувати дикий завойовник,

якому пощастило захопити чуже місто» [31, с. 20]. «Терор проводився з усією жорстокістю, яка тільки може бути. Деякі вулиці були завалені трупами вбитих гайдамаків, офіцерів, вільних козаків, а також випадкових перехожих» [32, с. 159], – згадував член Київського штабу Червоної армії Іван Тягай. В органі українських соціал-демократів (лівих) зазначалося: «Ми пережили цілу вакханалію нищення всіх ознак української нації, топтання портретів Шевченка, розстрілів за українське посвідчення і за українську мову» [33, с. 161].

Обіцянки землі, фабрик і заводів завершилися встановленням централізованої планової економіки, контролем за населенням; декларування поваги до української мови, культури, щирого релігійного переконання – карально-репресивними заходами щодо культури і церкви. Загалом існування української держави у будь-якій формі розглядалося Кремлем через призму боротьби за встановлення світової комуністичної держави як тимчасове явище [34, с. 211-229].

Усвідомлюючи, що Червона армія не здатна зупинити німецький наступ, радянський уряд Росії розпочав переговори з Центральними державами в Брест-Литовську. Російська делегація намагалася встановити монополію на представлення інтересів усієї Росії, а збройну агресію представляла як громадянську війну, «мовляв, це хатня справа самого українського народу» [35, с. 151]. З цієї метою голова більшовицької делегації Л. Троцький домогався участі делегації від Народного секретаріату. Її представники (Ю. Медведєв, В. Затонський і В. Шахрай) напередодні приїзду до Бреста зустрічалися з В. Леніним, який насамперед цікавився Донбасом і спроможністю вивезення вугілля до Росії [36, с. 14]. 10 січня 1918 р. на вимогу німецької сторони Троцький змушений був визнати за делегацією УНР статус самостійного учасника конференції, тим самим визнав УНР самостійною державою. Таким чином усі наступні дії Росії щодо УНР можна вважати окупацією (аж до 1991 р.) [37, с. 231].

21 січня 1918 р. харківська делегація виголосила заяву від імені нібито всього українського народу і уряду, що всі рішення і угоди Генерального Секретаріату УНР не будуть визнані. УЦР визначалася як «самозвана буржуазна група українського населення», а тому, «ніякі зобов'язання, прийняті Центральною Радою, не будуть визнані ні Українською радянською владою, ні народом українським» [38, с. 14]. Спробою відмовитися від визнання УНР стала заява Троцького на засіданні конференції 30 січня, в якій він зауважив, що рахуватися з Центральною Радою не має підстав, оскільки її владу ліквідовано. Однак представники німецької сторони заявили, що визнають делегацію Центральної Ради законним представництвом українського народу.

У результаті російсько-української війни (кінець 1917 – початок 1918 рр.) Україну розчленували і на її території було утворено ряд маріонеткових «республік»: Донецько-Криворізька республіка, Одеська радянська республіка, Радянська республіка

Тавриди, Миколаївська повітова соціалістична трудова комуна. На IV з'їзді рад робітничих депутатів Донецького і Криворізького басейнів (27-31 січня 1918 р.) була проголошена Донецько-Криворізька республіка, на території якої діяли виключно декрети петроградського уряду. Для узгодження питання про утворення ДКР до Петрограда здійснив поїздку голова Донецько-Криворізького обласного комітету РСДРП(б) Артем. У ході зустрічі Ленін підтримав цю ідею, оскільки вона цілком вписувалася в загальну більшовицьку стратегію відновлення Російської імперії під червоним прапором [39, с. 72].

Одеська республіка, до якої увійшли частини Херсонської та Бессарабської губерній, проіснувала із січня до середини березня 1918 р. і була автономною частиною радянської Росії [40, с. 79]. Керівництву Миколаївської повітової соціалістичної трудової комуни (сер. лютого – сер. березня 1918 р.) не вдалося налагодити відносин із Раднаркомом у зв'язку із воєнною ситуацією [41, с. 79].

4 квітня 1918 р. РНК РСФРР офіційно визнав існування Таврійської республіки як самостійної радянської республіки [42, с. 99].

На переконання «батьків» радянських республік, їх території «ніякісінського відношення взагалі до України не мають... всі претензії Центральної Ради на ці землі є фантастичні й до того безгрунтовні» [43, с. 67]. За твердженням В. Солдатенка, для більшості партійних організацій східних областей утворення республік було зовсім несподіваним. Регіональними категоріями, на його думку, мислили виключно партійні верхи, серед яких практично не було українців, зате вкоріненими були імперські амбіції. Про це свідчать слова С. Васильченка, виголошені на IV обласному з'їзді Рад робітничих і солдатських депутатів (27-30 січня 1918 р.): «Нам не потрібно ні міністерства іноземних справ, ні монетних дворів, нам потрібна радянська влада, виконавця центральної влади Ради Народних Комісарів» [44]. У віденській «Новій добі» зазначалося, що більшовицькі урядовці, будучи «перейняті строгою русифікаторською й централізаторською ідеологією, суцього старанно переводять у життя всі заходи абсолютного централізму» [45, с. 435]. З іншого боку, більшовицький уряд, ведучи переговори з Центральними державами у Брест-Литовську, прагнув хоча б у спосіб існування маріонеткових квазідержав контролювати багаті на корисні копалини регіони.

Зрештою за Брест-Литовським договором від 3 березня 1918 р. уряд більшовицької Росії зобов'язувався визнати Українську Центральну Раду, підписати з нею мир, припинити агітацію проти УЦР, а також вивести з української території свої війська і розірвати федеративні зв'язки з Україною [46, с. 122]. Усвідомлюючи несприятливість міжнародної ситуації, більшовицьке керівництво виступало за єдність «більшовицького фронту» проти німецько-українських військ, тому вважало шкідливим існування окремих республік. 17-19 березня 1918 р. на II Всеукраїнському з'їзді Рад проголошено утворення єдиного радянського уряду

України, юридично оформивши входження квазі-державних республік до складу «незалежної» радянської УНР. Також у резолюції з'їзду «Про державний устрій» проголошувалося, що український народ продовжить свою боротьбу за відновлення більшовицької влади та об'єднання з радянською Росією. До моменту реалізації цього плану діяльність українських партійних діячів було перенесено на територію Росії. Зауважимо, що протягом січня-квітня 1918 р. до Росії вивезено понад 17,3 млн. пудів хліба [47, с. 24].

Про те, що утворення «радянських республік» розглядалось більшовицьким урядом як знаряддя колонізаційної політики, свідчить друга російсько-українська війна, яка розпочалася з кінця 1918 р. Протягом 1919-1920 рр. відбувалася еволюція від невизначеного статусу радянської України початку 1920 р. до рішення про входження УСРР до складу «Всеросійської» федеративної республіки у травні 1920 р. і далі поворотом в інший бік – визнання незалежності і суверенності радянської України договором від 28 грудня 1920 р. [48, с.355]. Міждержавні відносини РСФРР і УСРР будувалися на основі більшовицької доктрини, єдності ідеологічних і політичних завдань, однотипності державного устрою, а також тісних економічних зв'язків між радянськими республіками. У центрі перебувала РСФРР, навколо якої гуртувалися решта радянських республік. Відмова від ідеї розчленування і відтворення регіональних радянських республік в 1920 р. пояснюється тим, що радянська Україна опинилася під повним контролем більшовицької партії Росії, в основі якої були унітаризм, централізм і тоталітаризм. У структурі РКП(б) керівні комітети партії у національних республіках, наприклад, ЦК КП(б)У, користувалися не більшими правами, ніж обласні або губернські парткоми в РСФРР [49, с. 34].

Якщо на Наддніпрянщині спочатку була створена радянська УНР, а тільки згодом КП(б)У, то ще в лютому 1919 р. була створена Комуністична партія більшовиків Галичини і Буковини як обласна організація Комуністичної партії більшовиків України, а галицька «державність» проголошена в липні 1920 р. КПСГ боролася проти ЗУНР за встановлення влади Рад за російсько-більшовицьким зразком [50, с. 126-130]. У березні 1919 р. петроградський уряд спробував домовитись із урядом ЗУНР про «коридор» для Червоної армії на допомогу угорського режиму Бели Куна. За словами члена Реввійськради XIII армії Г. П'ятакова, через Галичину планувалося встановити зв'язки з радянською Угорщиною [51, с. 110].

26 лютого 1920 р. у Москві створено Галицьке бюро (Галбюро) при ЦК РКП(б), яке мало облікувати галичан, організувати серед них агітаційну і політичну роботу, видавничу діяльність [52, с. 105]. 23 квітня 1920 р. у Києві було обрано Галицький організаційний комітет – Галоргком на чолі з Ф.Коном, який вів агітаційну роботу серед населення краю [53, с. 345]. Також були створені курси для 150 агітаторів, призначених для роботи в зайнятих районах Галичини [54, с. 112].

Воєнні успіхи Червоної армії у ході радянсько-польської війни у червні 1920 р. відродили в урядових колах РСФРР надії на перенесення соціалістичної революції в Європу. Тому питання «визвольного походу» у Східну Галичину стало актуальним. Зокрема Л. Каменев у записці до В. Леніна підкреслював, що з Галичини «селянський рух швидше може проникнути в Польщу, аніж прямою лінією від Мінська до Варшави, а по-друге, це ворота до Угорщини, які саме зараз важливо втримати у своїх руках» [55, л.1-2].

Звісно, що петроградський уряд намагався створити у населення Східної Галичини позитивне уявлення про Червону армію. Ленін проголосив провіденціальну місію Росії щодо знедолених усього світу. Воєнна окупація пояснювалася намаганням більшовицького уряду допомогти «робітникам та селянам Галичини утворити власну робітничо-селянську владу» [56, арк.18]. Стверджувалося, що Червона армія надає «допомогу у руйнуванні старого капіталістичного ладу і будівництву нового соціалістично-комуністичного ладу» [57, с. 144]. Нарком закордонних справ РСФРР Г. Чичерін у записці до В. Леніна від 19 червня 1920 р. ставив питання «приєднання Східної Галичини до України» під час переговорів із Польщею [58, л.21]. Розглядаючи західноукраїнські землі як плацдарм для перекинення «світової революції», В. Ленін зазначав: «Отримуючи Східну Галичину, ми дістали базу проти усіх сучасних держав. За таких умов ми ставали сусідами прикарпатської Русі, яка кипить більше, ніж Німеччина, і є прямим коридором в Угорщину, де вистачить невеликого поштовху, щоб запалала революція... Ми чудово розуміємо, що ставка зроблена велика, що ми сильні, що ми беручи Галичину..., розвиваємо дорогу революції. За це варто повоювати» [59, с.226].

30 червня 1920 р. на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У йшлося про створення Галицького революційного комітету до вступу Червоної армії в Галичину [60, арк.14]. При ЦК РКП(б) створили Галицьке бюро пропаганди та агітації [61, с.61].

8 липня 1920 р. було створено Галревком у складі: В. Затонський (голова), М. Баран (заступник), Ф. Конар, К. Литвинович та І. Немиловський (члени) [62, арк.13]. 16 липня 1920 р. на пленумі ЦК РКП(б) був затверджений його склад [63, с. 189]. У декларації від 15 липня 1920 р. Галревком проголосив утворення радянської квазідержави – Галицької Соціалістичної Радянської Республіки. Члени Галревкому «мріяли про створення з Галичини радянської Швейцарії. На думку цих комуністів, Галичина як країна, що лежить між Сходом і Заходом, мала б стати осідком комуністичного інтернаціоналізму» [64, с.247].

Про «фактичну підлеглість в ідейному й організаційному відношеннях керівництву ЦК КП(б)У» [65, с.35] Галревкому йшлося 11 серпня 1920 р. на пленумі Центрального Комітету КПСГ. Та й сам голова Галревкому рекомендував не поспішати з питанням про державний устрій Галичини, оскільки воно є «взагалі третьорозрядним» [66, с.76]. Натомість категорично заявлялося, уряд ЗУНР «немає

жодних повноважень та стоїть поза революційним законом» [67, с. 241].

Всі документи Галревкому, в т.ч. і декрети, були надруковані польовою друкарнею Політвідділу Реввійськради XIV-ї армії РСЧА, що відзначено на аркушах [68, с. 539]. У другому пункті I декрету Галревком проголосив себе єдиним представником вищої державної влади до скликання I-го з'їзду Рад робітничих, селянських і солдатських депутатів [69, с. 9]. На місцях влада передавалась підлеглим повітовим, міським і сільським революційним комітетам (ревкомам).

Інший декрет проголосив «народну власність на землю», за яким ріллі площею понад 30 моргів або ж 33,6 га вилучались на користь держави, без будь-якого розподілу серед селян. У декларації «Про права і обов'язки робітників в ГСРР» «диктатуру пролетаріату» названо основною частиною програми комуністів [70, с. 7]. До перших також відносяться декрети про скасування державного статусу української мови, про права і обов'язки робітників, про обов'язковий обмін іноземної валюти на грошові знаки РРФСР, про нормування збору жнив із панських полів ін. [71, с. 149-154]. Було прийнято декрет «Про відокремлення церкви від держави і школи». IV декрет Галревкому «Про скасування обов'язкової державної мови» засудив будь-які прояви національної свідомості. «Всі ті, що своєю поведінкою чи словом вноситимуть національну ворожнечу і ненависть серед пролетарських мас, будуть оголошені ворогами революції і працюючого народу і передані військовому революційному трибуналові».

Практично не було реалізоване деклароване право на землю. Для галичан гасло «грабуй награване» виявилось не зрозумілим. В. Затонський зазначав: «...навіть не те, щоб селяни боялися повороту поляків, а просто вважали за неможливе порушити «святе» право власності, бодай панської... Довелось видати спеціальний наказ, щоб селяни жали колишній панський хліб. Лише перевіривши, що підпис і печатки правильні, селяни сунули на панські лани» [72, с. 344]. Поруч із цим терор, як і на великій Україні, став невід'ємною частиною радянської присутності у Галичині. З вересня 1920 р. завідувач відділу Галревкому М. Левицький у звіті більшовицькому уряду Росії повідомляв, що в повітах утворені ревкоми, «які тісно пов'язані з Галицькою ЧК» і мають завдання боротися з контрреволюціонерами, саботажниками, спекулянтами, шпигунами та ін. Також визначалися форми і методи: обшуки, арешти, облави, конфіскація майна арештованих, нагляд за людьми, адміністративні і кримінальні карі [73, с. 114].

Незважаючи на те, що було створено 20 повітових і 1150 сільських ревкомів, їм не вдалося розгорнути активну діяльність. Це пояснюється, з одного боку, тим, що ліворадикальні сили в Східній Галичині на початку 1920-х рр. були неорганізовані та слабкі. З іншого боку, недовірою більшовиків до місцевого населення західного регіону. Тому до більшовизації краю залучали галичан, які прибували з Росії і України, але їх було недостатньо. З цієї

ж причини було вирішено «мобілізацію в Галичині не проводити, добровольців приймати обережно» [74, с. 115].

У середині серпня 1920 р. у ході другої спроби Червоної армії здійснити контрнаступ у Сколе було проголошено Ференцом Бекешем створення Бойківської Радянської Республіки, яка проіснувала кілька днів [75, арк. 148-158]. Із зміною воєнно-політичної ситуації 15-20 вересня 1920 р. польсько-українські війська підійшли до Тернополя. Галицькі більшовицькі урядовці змушені були відступити за Збруч. Із Східної Галичини вивезли демонтоване устаткування підприємств, сільсько-господарські знаряддя праці, матеріальні цінності (валюта, коштовні метали), а також реквізовані у місцевих продукти харчування та худобу [76, с. 26]. 25 вересня у Вінниці Галревком самоліквідовано. Невдовзі були ліквідовані Галбюро і Галоргком. Хоча 25 листопада 1920 р. Галбюро було відновлено.

Так само, як і на Брест-Литовській конференції, уряд РСФРР під час Ризької мирної конференції (вересень 1920 р. – березень 1921 р.), підтримуючи Галревком і проголошену ним ГСРР, розглядав можливість міжнародного визнання радянської галицької республіки. Із цією метою навіть планувалось створення єдиного галицького представництва ГСРР і ЗУНР. Однак восени 1920 р. у зв'язку із зміною співвідношення сил не на користь більшовиків, уряд РСФРР погодився на вимогу польської делегації не обговорювати східногалицьку проблему [77, с. 11-19]. Підсумовуючи діяльність Галревкому, В. Затонський у листі до Леніна, ЦК КП(б)У, Реввійськради Південно-Західного фронту від 23 вересня 1920 р. визнавав, що «до такої серйозної справи, як перенесення соціальної революції і радянської влади, хоч би захудалі, ми були дуже погано підготовлені», тому переконував, що «зараз, коли Галичина нами загублена, необхідно зайнятися підготовкою до повернення туди» [78, с. 116].

Таким чином, історичний досвід маріонеткових республік періоду Української національно-демократичної революції свідчить про реалізацію більшовицьких доктрин «світової соціалістичної революції» і централізації системи управління на чолі з РСФРР. Спекулюючи на проблемах українського населення, петроградський уряд трактував себе як захисника інтересів «всіх знедолених», однак розходження декларованих принципів та реальних дій більшовицької влади були катастрофічними для України. Відмова від ідеї розчленування і відтворення регіональних радянських республік в 1920 р. пояснюється тим, що радянська Україна опинилася під повним контролем Російської комуністичної партії.

Йоган Гальтунг, який вважається багатьма ключовою фігурою в академічній дисципліні студій миру і конфліктів, стверджує, що «нині Росія є звичайною експансіоністською західницькою країною», яка ґрунтується на «утворенні Союзного Союзу II на основі Росії, Білорусі, Східної України та Північного Казахстану» [79, с. 150]. Серед

російського політикуму і до нині живучі ідеї про можливість росіян бути «великим народом» «при комбінації православ'я з аграрним комунізмом і феодально-общинним ладом» або «при комбінації «офіційного комунізму з більшовизмом і радянським укладом» [80, с. 762]. Якщо світова громадськість «продовжить дивитися на Україну як на інструмент у стримуванні Росії, конфлікт на сході країни буде заморожений, Україна буде утримана «на плаву», але залишиться у напівмодернізованому стані» [81]

Список використаних джерел

- Федорів Ю., 2016. 'Образ ворога як моделюючої фігури соцреалістичного тексту', *Науковий вісник Ужгородського університету*, Вип. 2 (36), с. 257-261.
- Стахів М., 1992. 'Україна проти більшовиків. Нариси з історії агресії Советської Росії, Тернопіль : Ред.-вид. від. упр. по пресі, Кн. I, 171 с.
- Кремень В., 1996. 'Україна: альтернатива поступу. Критика історичного досвіду', К. : ARK-UKRAINA, 793 с.
- Шабельников В., 2013. 'До питання про утворення Донецько-Криворізької республіки: історико-регіональний аспект', *Історичні і політологічні дослідження*, № 2 (52), с. 145-151.
- Солдатенко В., 2019. 'Донецько-Криворізька республіка. Історія сепаратистського міфу', URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/4d5488383251e/> (дата звернення 02.08.2019)
- Яневський Д. Б., 2010. 'Проект «Україна», або таємниця Михайла Грушевського', Харків : Фоліо, 315 с.
- 'Путін погрожує Україні неунікністю «спільного майбутнього» з Росією'. URL: <https://www.unian.ua/politics/1091513-putin-pogrojuje-ukrajini-neuniknistyu-spilnogo-maybutnogo-z-rosieyu.html> (дата звернення 20.08.2019)
- Там само.
- Мотиль О., 2009. 'Підсумки імперій : занепад, розпад і відродження', К. : Критика, 198 с.
- Ткаченко В., 2016. 'Росія : ідентичність агресора : монографія', К. : ВЦ «Академія», 256 с. с. 12
- Омельченко Г. 'Ми – не брати: як учені довели відсутність «рідства» між українцями і росіянами. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3140/188/110150/> (дата звернення 15.10.2019)
- Саркісянц Е. 'Переосмислення російського імперіалізму'. В: Гунчак Т., 2010. *Російський імперіалізм*, К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 395 с.
- Яневський Д. Б., 2013. 'Проект «Україна», 30 червня 1941 року, акція Ярослава Стецька', Харків : Фоліо, 283 с.
- Грицак Я., 2011. 'Страсті за націоналізмом : стара історія на новий лад. Есеї', К. : Критика, 350 с.
- Верстюк В., 1997. 'Українська Центральна Рада : Навч. посіб.', К. : Зановіт, 344 с.
- Корновенко С. В., Морозов А. Г., Реєнт О. П., 2004. 'Українська революція. Навчальний посібник', Вінниця : Вид-во «Фоліант», 432 с.
- Литвин М., 2003. 'Україна : доба війн і революцій (1914-1920)', К. : Видавничий дім «Альтернатива», 487 с.
- Ковальчук М., 2007. 'Війна з більшовицькою Росією за незалежність. 1917-1920.', К., 72 с.
- Ковальчук М., 2012. 'Українська Центральна Рада і громадянська війна в Росії (листопад – початок грудня 1917 р.)', *Київська Старовина*, № 4, с. 79–91.
- Яневський Д. Б., 2010. 'Проект «Україна», або таємниця Михайла Грушевського', Харків : Фоліо, 315 с.
- Солдатенко В. Ф., 2014. 'Проблема співвідношення дипломатичних і воєнних чинників у боротьбі за владу в Україні (1917 р. – початок 1919 р.) (Ч. 1)', *Гілея : науковий вісник : Збірник наукових праць*, К., Вип. 90, с.5-15.
- Гамрецький Ю., Тимченко Ж., Щусь О., 1974. 'Ради України в 1917 р. (липень – грудень 1917 р.)', К. : Наук. думка, 745 с.
- Файзулін Я., Гінда В., 2015. 'Україна у вогні минулого століття. Постаті. Факти. Версії', Харків, 351 с.
- Литвин М., 2003. 'Україна: доба війн і революцій (1914-1920)', К. : Видавничий дім «Альтернатива», 487 с.
- Турченко Ф. Г., Турченко Г. Ф., 2015. 'Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна', К. : Інститут історії України НАН України, 166 с.
- Юрчук В. І., ред., 1997. 'Нариси історії Комуністичної партії України', К. : Видавництво політичної літератури України, 756 с.
- Ковальчук М., 2007. 'Війна з більшовицькою Росією за незалежність. 1917-1920.', К., 72 с.
- Верстюк В. Ф., 2012. 'Українська Центральна Рада й українізація військових частин російської армії', *Український історичний журнал*, № 3, с. 4-27.
- Солдатенко, В., 2019. 'Донецько-Криворізька республіка. Історія сепаратистського міфу', URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/4d5488383251e/> (дата звернення 02.08.2019).
- Центральний державний архів громадських об'єднань України, Ф. 57, Оп. 2, Спр. 211, 123 арк.
- Ковальчук М., 2007. 'Війна з більшовицькою Росією за незалежність. 1917-1920.', К., 72 с.
- Файзулін Я., Гінда В., 2015. 'Україна у вогні минулого століття. Постаті. Факти. Версії', Харків, 351 с.
- Там само.
- Верстюк В., 1997. 'Українська Центральна Рада : Навч. посіб.', К. : Зановіт, 344 с.
- Винниченко В., 1920. 'Відродження нації (Історія української революції [марець 1917 р. – грудень 1919]. Частина II', К. ; Відень : [б. и.], 328 с.
- Дацків І., 2018. 'Соборність українських земель в контексті Брестського миру 1918 р.', *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія / голов. ред. І. Зуляк ; редкол. : М. Алексієвцев, Л. Алексієвцев, М. Бармак [та ін.]*, Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, Вип. 1, Ч. 1. с. 10-17.
- Яневський Д. Б., 2010. 'Проект «Україна», або таємниця Михайла Грушевського', Харків : Фоліо, 315 с.
- Дацків, І., 2018. 'Соборність українських земель в контексті Брестського миру 1918 р.', *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія / голов. ред. І. Зуляк ; редкол. : М. Алексієвцев, Л. Алексієвцев, М. Бармак [та ін.]*, Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, Вип. 1, Ч. 1. с. 10-17.
- Турченко Ф. Г., Турченко Г. Ф., 2015. 'Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна', К. : Інститут історії України НАН України, 166 с.
- Турченко Г. Ф., 2014. 'Імперський проект «Новоросія» : більшовицький варіант, *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*: Запоріжжя : ЗНУ, №39, с. 75-83.
- Там само.
- Поплавський О. О., 2012. 'Радянські республіки півдня України як знаряддя централістичної політики більшовиків на початку 1918 р.', *Проблеми політичної історії України*, Вип. 7, с. 99-106.
- Турченко Ф. Г., Турченко Г. Ф., 2015. 'Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна', К. : Інститут історії України НАН України, 166 с.
- Солдатенко В., 2019. 'Донецько-Криворізька республіка. Історія сепаратистського міфу', URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/4d5488383251e/> (дата звернення 02.08.2019)
- Мазепа І., 2003. 'Україна в огні й бурі революції (1917–1921)', К. : Темпора, 608 с.
- Земсков І. І. и др.: редкол. 'Документы внешней политики СССР. Т. 1. 7 ноября 1917 – 31 декабря 1918 г. М. : Госполитиздат, 1957.

47. Ковальчук М., 2007. 'Війна з більшовицькою Росією за незалежність. 1917–1920.', К., 72 с.
48. Єфіменко Г., 2012. 'Статус УСРР та її взаємовідносини з РСФФР: довгий 1920 рік. Монографія, Київ, *Інститут історії України*, 367 с.
49. Сокирська В. В., 2018. 'Відносини між РСФФР і УСРР (1919–1929 рр.): політико-економічний та адміністративно-територіальний дискурс. 07.00.02 – всевітня історія. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук Тернопіль, 44 с.
50. Литвин М., 1990. 'Нове про діяльність Галоржому КП(б)У', *Український історичний журнал*, № 2, с. 126–130.
51. Литвин М., 2009. 'ЗУНР і Галицька СРР у геостратегії більшовицької Росії, *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. пр.*, Вип. 18, Львів, с. 101–118.
52. Литвин М., 2009. 'ЗУНР і Галицька СРР у геостратегії більшовицької Росії, *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. пр.*, Вип. 18, Львів, с. 101–118.
53. Карпенко О. Ю. ред., 2001. 'Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923 : Історія', Івано-Франківськ, 627 с.
54. Литвин М., 2009. 'ЗУНР і Галицька СРР у геостратегії більшовицької Росії, *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. пр.*, Вип. 18, Львів, с. 101–118.
55. 'Российский центр хранения и изучения документов новейшей истории', Ф.2, Оп.1, Д.12686.
56. 'Центральний державний архів вищих органів влади України', Ф.2, Оп.1, Спр.633.
57. Стахів М., 1968. 'Третя советська республіка в Україні. Нариси з історії третьої воєнної інвазії Советської Росії в Україну і розвитку окупаційної системи в часі. Листопад 1919 листопад 1924', Нью-Йорк.
58. 'Российский центр хранения и изучения документов новейшей истории', Ф.5, Оп.1, Д.2033.
59. Литвин М., 2000. 'ЗУНР на геополітичній карті Центрально-Східної Європи', *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Західно-Українська Народна Республіка*, Вип.6, Львів, с. 208–230.
60. 'Центральний державний архів громадських об'єднань України', Ф.1, Оп.20, Спр.172.
61. Тищик Б. Й., 1970. 'Галицька Соціалістична Радянська Республіка (1920 р.)', Львів: *Видавництво Львівського університету*, 198 с.
62. 'Центральний державний архів громадських об'єднань України', Ф.1, Оп.20, Спр.172.
63. Тищик Б. Й., Вівчаренко О. А., Лешкович Н. О., 2000. 'Становлення державності в Україні (1917 – 1922): монографія', Л. – Івано-Франківськ: *Світ*, 272 с.
64. Гірняк Н., 1959. 'Останній акт трагедії Української Галицької Армії', N.-J.: *Вид-во Військово-історичного інституту в США*, 285 с.
65. Сливка Ю. Ю., 1973. 'Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення, К.: *Наукова думка*, 255 с.
66. Тищик Б. Й., 1970. 'Галицька Соціалістична Радянська Республіка (1920 р.)', Львів: *Видавництво Львівського університету*, 198 с.
67. 'Документи і матеріали по історії советско-польських отношений / Отв. ред.: И. Хренов, Т. Цесляк', 1965, Т.3, М.: *Наука*, 583 с.
68. Карпенко О. Ю., ред. 1957. 'Під прапором Жовтня. Вплив Великої Жовтневої Соціалістичної революції на піднесення революційного руху в Західній Україні (1917 – 1920 рр.): документи й матеріали', Л.: *Книжково-журнальне видавництво*, 692 с.
69. Кулик І., ред., 1920. 'Збірник декретів, декларацій і постанов Галицького Революційного Комітету', Тернопіль: *Всегалицьке Радянське Видавництво*, 19 с.
70. Там само.
71. Стахів М., 1968. 'Третя советська республіка в Україні. Нариси з історії третьої воєнної інвазії Советської Росії в Україну і розвитку окупаційної системи в часі. Листопад 1919 листопад 1924', Нью-Йорк.
72. Карпенко О. Ю. ред., 2001. 'Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія, Івано-Франківськ, 627 с.
73. Литвин М., 2009. 'ЗУНР і Галицька СРР у геостратегії більшовицької Росії, *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. пр.*, Вип. 18, Львів, с. 101–118.
74. Там само.
75. 'Центральний державний історичний архів м. Києва', Ф. 1235, Оп.1, Спр. 67.
76. Колодій, Б., 1932. 'Галицька Соціалістична Радянська Республіка. Спомин з 1920 року', Л.: *Видавництво спілки «Діло»*, 28 с.
77. Галицька-Дідух Т. В., 2019. 'Східногалицьке представництво на Ризькій мирній конференції (вересень 1920 – березень 1921 рр.)', *Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць*, Вип. 140 (№ 1), К., с.11–19.
78. Литвин М., 2009. 'ЗУНР і Галицька СРР у геостратегії більшовицької Росії, *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. пр.*, Вип. 18, Львів, с. 101–118.
79. Мотиль О., 2009. 'Підсумки імперії: занепад, розпад і відродження', К.: *Критика*, 198 с.
80. Кара-Мурза С. Г., 2007. 'Советская цивилизация. От Великой Победы до краха', Х., 768 с.
81. Мацієвський Ю., 2016. 'У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014): монографія', Чернівці: *Книги – XXI*, 552 с.

References

- Fedoriv Ju., 2016. 'Obraz voroga jak modeljuchoji' figury socrealistynogo tekstu', *Naukovyj visnyk Uzhgorod'skogo universytetu*, Vyp. 2 (36), s. 257–261.
- Stahiv M., 1992. 'Ukrai'na proty bil'shovkyv. Narysy z istorii' agresii' Sovjets'koi' Rosii', *Ternopil'*: Red.-vyd. vid. upr. po presi, Kn. I, 171 s.
- Kremen' V., 1996. 'Ukrai'na: al'ternatyva postupu. Krytyka istorychnogo dosvidu', K.: ARK-UKRAINA, 793 s.
- Shabel'nikov V., 2013. 'Do pytannja pro utvorennja Donec'ko-Kryvoriz'koi' respubliky: istoryko-regional'nyj aspekt', *Istorychni i politologichni doslidzhennja*, № 2 (52), s. 145–151.
- Soldatenko V., 2019. 'Donec'ko-Kryvoriz'ka respublika. Istorija separatysts'kogo mifu', URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/4d5488383251e/> (data zvernennja 02.08.2019)
- Janevs'kyj D. B., 2010. 'Proekt «Ukrai'na», abo tajemnyca Myhajla Grushevs'kogo', *Harkiv : Folio*, 315 s.
- 'Putin pogrozhuje Ukrai'ni neunyknistju «spil'nogo majbutn'ogo» z Rosijeju'. URL: <https://www.unian.ua/politics/1091513-putin-pogrojuje-ukrajini-neuniknistju-spilnogo-majbutnogo-z-rosieju.html> (data zvernennja 20.08.2019)
- Tam samo.
- Motyl' O., 2009. 'Pidsumky imperij : zaneпад, rozpad i vidrodzhennja', K.: Krytyka, 198 s.
- Tkachenko V., 2016. 'Rosija : identychnist' agresora : monografija', K.: VC «Akademija», 256 s. s. 12
- Omel'chenko G. 'My – ne braty: jak ucheni dovely vidсутnist' «ridstva» mizh ukrai'ncjamy i rosijanamy. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3140/188/110150/> (data zvernennja 15.10.2019)
- Sarkisjanc E. 'Pereosmyslennja rosij'skogo imperializmu'. V: Gunchak, T., 2010. *Rosij'skyj imperializm*, K.: Vydavnychyj dim «Kyjevo-Mogylyans'ka akademija», 395 s.
- Janevs'kyj D. B., 2013. 'Proekt «Ukrai'na», 30 chervnja 1941 roku, akcija Jaroslava Stec'ka', *Harkiv : Folio*, 283 s.
- Grycak Ja., 2011. 'Strasti za nacionalizmom : stara istorija na novyj lad. Esei'', K.: Krytyka, 350 s.

15. Verstjuk V., 1997. 'Ukrai'ns'ka Central'na Rada : Navch. posib.', K. : Zapovit, 344 s.
16. Kornovenko S. V., Morozov A. G., Rejent O. P., 2004. 'Ukrai'ns'ka revoljucija. Navchal'nyj posibnyk', Vinnyca : Vyd-vo «Foliant», 432 s.
17. Lytvyn M., 2003. 'Ukrai'na : doba vijn i revolucij (1914-1920)', K. : Vydavnychij dim «Al'ternatyva», 487 s.
18. Koval'chuk M., 2007. 'Vijna z bil'shovyc'koju Rosijeju za nezalezhnist'. 1917-1920.', K., 72 s.
19. Koval'chuk M., 2012. 'Ukrai'ns'ka Central'na Rada i gromadjans'ka vijna v Rosii' (lystopad – pochatok grudnja 1917 r.), Kyi'vs'ka Starovyna, № 4, s. 79–91.
20. Janevs'kyj D. B., 2010. 'Proekt «Ukrai'na», abo tajemnyca Myhajla Grushevs'kogo', Harkiv : Folio, 315 s.
21. Soldatenko V. F., 2014. 'Problema spivdnoshennja dyplomatychnyh i vojennyh chynnykiv u borot'bi za vladu v Ukrai'ni (1917 r. – pochatok 1919 r.) (Ch. 1)', Gileja : naukovyj visnyk : Zbirnyk naukovyh prac', K., Vyp. 90, s.5-15.
22. Gamrec'kyj Ju., Tymchenko Zh., Shhus' O., 1974. 'Rady Ukrai'ny v 1917 r. (lypen' – gruden' 1917 r.)', K. : Nauk. dumka, 745 s.
23. Fajzulin Ja., Ginda V., 2015. 'Ukrai'na u vogni mynulogo stolittja. Postati. Fakty. Versii'', Harkiv, 351 s.
24. Lytvyn M., 2003. 'Ukrai'na : doba vijn i revolucij (1914-1920)', K. : Vydavnychij dim «Al'ternatyva», 487 s.
25. Turchenko F. G., Turchenko G. F., 2015. 'Proekt «Novorosija» i novitnja rosijs'ko-ukrai'ns'ka vijna', K. : Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 166 s.
26. Jurchuk V. I., red., 1997. 'Narysy istorii' Komunistychnoi' partii' Ukrai'ny, K. : Vydavnytvo politychnoi' literatury Ukrai'ny, 756 s.
27. Koval'chuk M., 2007. 'Vijna z bil'shovyc'koju Rosijeju za nezalezhnist'. 1917-1920.', K., 72 s.
28. Verstjuk V. F., 2012. 'Ukrai'ns'ka Central'na Rada j ukrai'nizacija vijs'kovyh chastyn rosijs'koi' armii'', Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal, № 3, s. 4-27.
29. Soldatenko V., 2019. 'Donec'ko-Kryvoriz'ka respublika. Istorija separatysts'kogo mifu', URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/4d5488383251e/> (data zvernennja 02.08.2019).
30. Central'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' Ukrai'ny, F. 57, Op. 2, Spr. 211, 123 ark.
31. Koval'chuk M., 2007. 'Vijna z bil'shovyc'koju Rosijeju za nezalezhnist'. 1917-1920.', K., 72 s.
32. Fajzulin Ja., Ginda V., 2015. 'Ukrai'na u vogni mynulogo stolittja. Postati. Fakty. Versii'', Harkiv, 351 s.
33. Tam samo.
34. Verstjuk V., 1997. 'Ukrai'ns'ka Central'na Rada : Navch. posib.', K. : Zapovit, 344 s.
35. Vynnychenko V., 1920. 'Vidrodzhennja nacii' (Istorija ukrai'ns'koi' revolucii' [marec' 1917 r. – gruden' 1919]. Chastyňa II', K. ; Viden' : [b. y.], 328 s.
36. Dackiv I., 2018. 'Sobornist' ukrai'ns'kyh zemel' v konteksti Brests'kogo myru 1918 r.', Naukovi zapysky Ternopil's'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universytetu imeni Volodymyra Gnatjuka. Ser. Istorija / golov. red. I. Zuljak ; redkol. : M. Aleksijevc', L. Aleksijevc', M. Barmak [ta in.], Ternopil' : TNPU im. V. Gnatjuka, Vyp. 1, Ch. 1. s. 10-17.
37. Janevs'kyj D. B., 2010. 'Proekt «Ukrai'na», abo tajemnyca Myhajla Grushevs'kogo', Harkiv : Folio, 315 s.
38. Dackiv I., 2018. 'Sobornist' ukrai'ns'kyh zemel' v konteksti Brests'kogo myru 1918 r.', Naukovi zapysky Ternopil's'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universytetu imeni Volodymyra Gnatjuka. Ser. Istorija / golov. red. I. Zuljak ; redkol. : M. Aleksijevc', L. Aleksijevc', M. Barmak [ta in.], Ternopil' : TNPU im. V. Gnatjuka, Vyp. 1, Ch. 1. s. 10-17.
39. Turchenko F. G., Turchenko G. F., 2015. 'Proekt «Novorosija» i novitnja rosijs'ko-ukrai'ns'ka vijna', K. : Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 166 s.
40. Turchenko G. F., 2014. 'Impers'kyj proekt «Novorosija» : bil'shovyc'kyj variant, Naukovi prac'i istorychnogo fakul'tetu Zaporiz'kogo nacional'nogo universytetu: Zaporizhzhja : ZNU, №39, s. 75-83.
41. Tam samo.
42. Poplavs'kyj O. O., 2012. 'Radjans'ki respubliky pidvnja Ukrai'ny jak znarjadja centralistychnoi' polityky bil'shovykiv na pochatu 1918 r.', Problemy politychnoi' istorii' Ukrai'ny, Vyp. 7, s. 99-106.
43. Turchenko F. G., Turchenko G. F., 2015. 'Proekt «Novorosija» i novitnja rosijs'ko-ukrai'ns'ka vijna', K. : Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 166 s.
44. Soldatenko V., 2019. 'Donec'ko-Kryvoriz'ka respublika. Istorija separatysts'kogo mifu', URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/4d5488383251e/> (data zvernennja 02.08.2019)
45. Mazepa I., 2003. 'Ukrai'na v ogni j buri revolucii' (1917–1921)', K. : Tempora, 608 s.
46. Zemskov Y. Y. y dr.: redkol. 'Dokumenty vneshnej polytyky SSSR. T. 1. 7 nojabrja 1917 – 31 dekabrja 1918 g. M. : Gospolytyzdat, 1957.
47. Koval'chuk M., 2007. 'Vijna z bil'shovyc'koju Rosijeju za nezalezhnist'. 1917–1920.', K., 72 s.
48. Jefimenko G., 2012. 'Status USRR ta i'i' vzajemovidnosyny z RSFR : dovgyj 1920 rik. Monografija, Kyi'v, Instytut istorii' Ukrai'ny, 367 s.
49. Sokyr'ska V. V., 2018. 'Vidnosyny mizh RSFR i USRR (1919–1929 rr.): polityko-ekonomichnyj ta administratyvno-terytorial'nyj dyskurs. 07.00.02 – vsesvitnja istorija. Avtoreferat dysertacii' na zdobuttja naukovogo stupnja doktora istorychnyh nauk Ternopil', 44 s.
50. Lytvyn M., 1990. 'Nove pro dijal'nist' Galorkomu KP(b)U', Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal, № 2, s. 126-130.
51. Lytvyn M., 2009. 'ZUNR i Galyc'ka SRR u geostrategii' bil'shovyc'koi' Rosii', Ukrai'na: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist' : zb. nauk. pr., Vyp. 18, L'viv, s. 101-118.
52. Lytvyn M., 2009. 'ZUNR i Galyc'ka SRR u geostrategii' bil'shovyc'koi' Rosii', Ukrai'na: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist' : zb. nauk. pr., Vyp. 18, L'viv, s. 101-118.
53. Karpenko O. J. red., 2001. 'Zahidno-Ukrai'ns'ka Narodna Respublika. 1918–1923: Istorija', Ivano-Frankivs'k, 627 s.
54. Lytvyn M., 2009. 'ZUNR i Galyc'ka SRR u geostrategii' bil'shovyc'koi' Rosii', Ukrai'na: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist' : zb. nauk. pr., Vyp. 18, L'viv, s. 101-118.
55. 'Rossijs'kyj centr hranenja y zuchenyja dokumentov novejshej ystoryy', F.2, Op.1, D.12686.
56. 'Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady Ukrai'ny', F.2, Op.1, Spr.633.
57. Stahiv M., 1968. 'Tretja sovjets'ka respublika v Ukrai'ni. Narysy z istorii' tret'oi' vojennoi' invazii' i' Sovjets'koi' Rosii' v Ukrai'ni i rozvytku okupacijnoi' systemy v chasi. Lystopad 1919 lystopad 1924', N'ju-Jork.
58. 'Rossijs'kyj centr hranenja y zuchenyja dokumentov novejshej ystoryy', F.5, Op.1, D.2033.
59. Lytvyn M., 2000. 'ZUNR na geopolitychnij karti Central'no-Shidnoi' Jevropy', Ukrai'na: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist'. Zahidno-Ukrai'ns'ka Narodna Respublika, Vyp.6, L'viv, s. 208-230.
60. 'Central'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' Ukrai'ny', F.1, Op.20, Spr.172.
61. Tyshhyk B. J., 1970. 'Galyc'ka Socialistychna Radjans'ka Respublika (1920 r.)', L'viv: Vydavnytvo L'vivs'kogo universytetu, 198 s.
62. 'Central'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' Ukrai'ny', F.1, Op.20, Spr.172.
63. Tyshhyk B. J., Vivcharenko O. A., Leshkovych N. O., 2000. 'Stanovlennja derzhavnosti v Ukrai'ni (1917 – 1922): monografija', L. – Ivano-Frankivs'k: Svit, 272 s.
64. Girmjak N., 1959. 'Ostannyj akt tragedii' Ukrai'ns'koi' Galyc'koi' Armii'', N.-J.: Vyd-vo Vijs'kovo-istorychnogo instytutu v SShA, 285 s.
65. Slyvka Ju. Ju., 1973. 'Borot'ba trudjashhyh Shidnoi' Galychyny proty inozemnogo ponevolennja, K. : Naukova dumka, 255 s.
66. Tyshhyk B. J., 1970. 'Galyc'ka Socialistychna Radjans'ka Respublika (1920 r.)', L'viv: Vydavnytvo L'vivs'kogo universytetu, 198 s.

67. 'Dokumenty u materyaly po ystorry sovetsko-pol'skyh otnoshenij / Otv. red.: Y. Hrenov, T. Cesljak', 1965, T.3, M.: Nauka, 583 s.
68. Karpenko O.Ju., red., 1957. 'Pid praporom Zhovtnja. Vplyv Velykoi' Zhovtnevoi' Socialistychnoi' revoljucii' na pidnesennja revoljucijnogo ruhu v Zahidnij Ukraini (1917 – 1920 rr.): dokumenty j materyaly', L.: Knyzhkovo-zhurnal'ne vydavnytvo, 692 s.
69. Kulyk I., red., 1920. 'Zbirnyk dekretiv, deklaracij i postanov Galyc'kogo Revoljucijnogo Komitetu', Ternopil': Vsegalyc'ke Radjans'ke Vydavnytvo, 19 s.
70. Tam samo.
71. Stahiv M., 1968. 'Tretja sovjets'ka respublika v Ukraini. Narysy z istorii' tret'oi' vojennoi' invazii' i' Sovjets'koi' Rosii' v Ukrainu i rozvytku okupacijnoi' systemy v chasi. Lystopad 1919 lystopad 1924', N'ju-Jork.
72. Karpenko O.Ju., red., 2001. 'Zahidno-Ukrai'ns'ka Narodna Respublika. 1918–1923: Istorija, Ivano-Frankivs'k, 627 s.
73. Lytvyn M., 2009. 'ZUNR i Galyc'ka SRR u geostrategii' bil'shovyc'koi' Rosii', Ukraini: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist': zb. nauk. pr., Vyp. 18, L'viv, s. 101-118.
74. Tam samo.
75. 'Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv m. Kyjeva', F. 1235, Op.1, Spr. 67.
76. Kolodij B., 1932. 'Galyc'ka Socijalistychna Radjans'ka Respublika. Spomyn z 1920 roku', L.: Vydavnytvo spilky «Dilo», 28 s.
77. Galyc'ka-Diduh T. V., 2019. 'Shidnogalyc'ke predstavnytvo na Ryz'kij myrnij konferencii' (veresen' 1920 – berezen' 1921 rr.)', Gileja: naukovyj visnyk: Zbirnyk naukovykh prac', Vyp. 140 (№ 1), K., s.11-19.
78. Lytvyn M., 2009. 'ZUNR i Galyc'ka SRR u geostrategii' bil'shovyc'koi' Rosii', Ukraini: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist': zb. nauk. pr., Vyp. 18, L'viv, s. 101-118.
79. Motyl' O., 2009. 'Pidsumky imperij: zanepad, rozpad i vidrodzhennja', K.: Krytyka, 198 s.
80. Kara-Murza S. G., 2007. 'Sovetskaja cyvylyzacyja. Ot Velykoj Pobedy do kraha', H., 768 s.
81. Macijevs'kyj Ju., 2016. 'U pastei gibrydnosti: zyg'zag'y transformacij politychnogo rezhymu v Ukraini (1991-2014): monografija', Chernivci: Knygy – HHI, 552 s.